

**Fuqaroligi bo'lmagan shaxslar ishtirokidagi sudlarda advokat
himoyasini ta'minlash masalalari**

Mallayev Normamat Ramazonovich

Yuridik fanlari nomzodi, dotsent

Panjiyev Asliddin Sharofiddinovich

Termiz davlat universiteti Advokatlik

Faoliyati mutaxassisligi tinglovchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada fuqaroligi bo'lmagan shaxslarning sud jarayonlaridagi huquqiy himoyasi ahamiyati tahlil qilinadi. Maqolada ushbu shaxslar duch keladigan muammolar ko'rib chiqiladi. Advokatlarning teng huquqlilikni ta'minlash, inson huquqlarini himoya qilishdagi roli yoritiladi. Muammolarni hal etish uchun huquqiy maqomni aniqlash jarayonini soddalashtirish, bepul huquqiy yordam dasturlarini kengaytirish va advokatlar hamda sudyalarning malakasini oshirish taklif qilinadi. Tadqiqot fuqaroligi bo'lmagan shaxslar uchun adolat va tenglikni ta'minlash zaruratini asoslaydi

Kalit so'zlar: Fuqaroligi bo'lmagan shaxslar, sud jarayonlari, huquqiy himoya, advokatlik yordami, inson huquqlari, bepul huquqiy yordam, huquqiy maqom, xalqaro huquq

Abstract: This article analyzes the importance of legal protection for stateless persons in court proceedings. It examines the challenges faced by these individuals and

highlights the role of lawyers in ensuring equality before the law and protecting human rights. The article proposes solutions such as simplifying the process of determining legal status, expanding free legal aid programs, and improving the qualifications of lawyers and judges. The study emphasizes the necessity of ensuring justice and equality for stateless persons.

Key words: Stateless persons, court proceedings, legal protection, legal aid, human rights, free legal assistance, legal status, International law

Аннотация: В статье анализируется важность юридической защиты лиц без гражданства в судебных процессах. Рассматриваются проблемы, с которыми сталкиваются эти лица, и подчеркивается роль адвокатов в обеспечении равенства перед законом и защите прав человека. Предлагаются решения, такие как упрощение процесса определения правового статуса, расширение программ бесплатной юридической помощи и повышение квалификации юристов и судей. Исследование акцентирует внимание на необходимости обеспечения справедливости и равенства для лиц без гражданства.

Ключевые слова: Лица без гражданства, судебные процессы, юридическая защита, адвокатская помощь, права человека, бесплатная юридическая помощь, правовой статус, международное право

Bugungi kunda zamonaviy dunyoda migratsiya jarayonlari ortib bormoqda, natijada fuqaroligi bo'lmagan shaxslar soni ko'paymoqda. Birlashgan Millatlar Tashkilotining ma'lumotlariga ko'ra, dunyoda millionlab odamlar fuqaroliksiz qolmoqda. Fuqaroligi bo'lmagan shaxslarning huquqiy maqomi aniq belgilanmagan mamlakatlarda ularning sudlarda himoya olish imkoniyatlari turli darajada cheklangan bo'lishi mumkin.

Fuqaroligi bo'lmagan shaxslar ko'pincha davlat himoyasidan mahrum bo'lgan guruh hisoblanadi. Ular ko'pincha diskriminatsiya, huquqiy vositalarga kirishdagi qiyinchiliklar va shaxsni identifikatsiya qiluvchi hujjatlarning yo'qligi kabi muammolarga duch keladilar. Sud muhokamalarida ularning manfaatlarini himoya qilishda malakali advokatning ishtiroki juda muhimdir.

Fuqaroligi bo'lmagan shaxslar ishtirokidagi sudlarda advokat himoyasini ta'minlash masalalari huquqiy himoya, inson huquqlari va xalqaro huquqiy majburiyatlar bilan chambarchas bog'liq bo'lgan muhim masalalardan biridir. Fuqaroligi bo'lmagan shaxslar huquqiy maqomiga ko'ra davlatning to'liq fuqarosi bo'lmasa ham, xalqaro va milliy qonunchilik tomonidan belgilangan muayyan huquqlarga ega.

O'zbekistonda chet el fuqarolarining huquqiy holati

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida har bir shaxsning huquqiy himoyasi kafolatlangan. Xususan, Konstitutsiyaning 24-moddasida "O'zbekiston Respublikasi hududidagi chet el fuqarolarining va fuqaroligi bo'lmagan shaxslarning huquq va erkinliklari xalqaro huquq normalariga muvofiq ta'minlanishi" belgilangan. Bundan tashqari, "Advokatlik to'g'risida"gi qonun ham advokatlik xizmatlarining barcha fuqarolarga, jumladan, fuqaroligi bo'lmagan shaxslarga ham yetkazilishini kafolatlaydi. Xalqaro hujjatlardan, masalan, Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi va Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt ham fuqaroligi bo'lmagan shaxslarning sudlarda himoyasini ta'minlashni nazarda tutadi. Bu hujjatlar O'zbekistonda ratifikatsiyalangan bo'lib, ular milliy qonunchilik bilan samarali uyg'unlashtirilgan.

Fuqaroligi bo'lmagan shaxslar ishtirokidagi sudlarda advokatning o'рни alohida ahamiyatga ega, chunki bunday shaxslar ko'pincha davlat himoyasidan mahrum bo'lib, ularning huquqiy imkoniyatlari va sud jarayonlaridagi ishtiroki cheklangan bo'ladi. Advokatning roli quyidagi asosiy jihatlarida namoyon bo'ladi:

1. Sudlarda huquqiy himoyani ta'minlash

1.1 - Huquqiy maslahat berish: Advokat fuqaroligi bo'lmagan shaxslarning mamlakatdagi huquqiy maqomini tushuntiradi, ularning huquq va majburiyatlari to'g'risida batafsil ma'lumot beradi.

1.2 - Himoya strategiyasini ishlab chiqish: Fuqaroligi bo'lmagan shaxslarning har bir individual vaziyatlarini inobatga olib, ularning manfaatlarini himoya qilish uchun eng samarali yondashuvni tanlaydi.

1.3 - Huquqiy hujjatlarni tayyorlash: Da'vo arizalari, apellatsiyalar, iltimosnomalar va boshqa zarur hujjatlarni to'g'ri tayyorlashni ta'minlaydi.

2. Teng huquqlilik tamoyilini ta'minlash

2.1 - Diskriminatsiyaning oldini olish: Fuqaroligi bo'lmagan shaxslar ko'pincha huquqiy jarayonlar davomida teng huquqlilikdan foydalanishda qiyinchiliklarga duch keladi. Advokat bu tenglikni ta'minlashda muhim vositachi hisoblanadi.

2.2 – Ish yuritiladigan tilni bilmaslik muammosini hal qilish: Ko'pchilik fuqaroligi bo'lmagan shaxslar davlat tilini bilmasligi mumkin, bu esa ularning sud jarayonidagi ishtirokini murakkablashtiradigan holat hisoblanadi. Bu masalada ham advokat til va madaniyat farqlarini yengib o'tishga yordam beradi.

3. Xalqaro va milliy huquq normalarini uyg'unlashtirish

3.1 - Advokat xalqaro huquq normalarini milliy qonunchilik bilan uyg'un ravishda qo'llaydi. Bu, ayniqsa, fuqaroligi bo'lmagan shaxslarning huquqlari to'g'risida BMT konvensiyalari va boshqa xalqaro hujjatlarga asoslanadi.

3.2 - Advokat xalqaro tajriba va milliy qonunlar o'rtasidagi bog'liqlikni ta'minlaydi, bu esa sud qarorlarining adolatli bo'lishini kafolatlaydi.

4. Inson huquqlarini himoya qilish

4.1 - Asosiy huquqlarni kafolatlash: Fuqaroligi bo'lmagan shaxslarning yashash, harakatlanish, ishlash, va sud muhokamalarida qatnashish huquqlarini protsessning barcha bosqichlarida himoya qiladi.

4.2 - Adolatli sud muhokamasi tamoyillarini ta'minlash: Advokat sud jarayonida odil va xolis yondashuvni talab qiladi hamda shaxsning insoniy huquqlari buzilmasligi uchun kerakli harakatlarni amalga oshiradi

5. Amaliy ko'mak ko'rsatish

5.1 - Hujjatlarni tartibga keltirish: Fuqaroligi bo'lmagan shaxslarning hujjatlaridagi kamchiliklarni to'ldirish va ularni qonunchilik talablari asosida to'g'ri rasmiylashtirishda yordam beradi.

5.2 - Vakillik qilish: Sudda va boshqa davlat organlarida fuqaroligi bo'lmagan shaxs nomidan uning vakili sifatida ishtirok etadi.

Fuqaroligi bo'lmagan shaxslar ishtirokidagi sudlarda bir qator muammolar mavjud bo'lib, ular ushbu shaxslarning huquqiy himoyasini samarali ta'minlashni qiyinlashtiradi. Ushbu muammolarni quyidagi asosiy yo'nalishlarda ko'rib chiqish mumkin:

1. Huquqiy maqomning noaniqligi

Rasmiy maqomning yo'qligi: Ko'plab fuqaroligi bo'lmagan shaxslar davlat tomonidan rasman tan olinmagan bo'lishi mumkin, bu esa ularning sud-huquq tizimida ishtirokini murakkablashtiradi.

Huquqiy tizimdan chetlanish: Rasmiy hujjatlarga ega bo'lmaganligi sababli bunday shaxslar ko'pincha sudga murojaat qilish imkoniyatidan mahrum bo'lib qoladilar.

2. Sud jarayonlarida teng huquqlilikning ta'minlanmasligi

Diskriminatsiya xavfi: Fuqaroligi bo'lmagan shaxslar ko'pincha millati, dini yoki boshqa omillar sababli diskriminatsiyaga duch keladilar.

Til to'sig'i: Ko'pchilik fuqaroligi bo'lmagan shaxslar davlat tilini bilmasligi yoki tushunmasligi sababli sud jarayonlarini to'liq tushunmasligi mumkin.

3. Huquqiy yordamga kirish qiyinchiliklari

Advokatlik xizmatlarining moliyaviy qimmati: Ko'plab fuqaroligi bo'lmagan shaxslar advokat yollash uchun yetarli darajadagi mablag'ga ega bo'lmaydilar, bu esa ularning huquqiy himoyasini ta'minlashni qiyinlashtiradi.

Bepul huquqiy yordam tizimining cheklanganligi: Ba'zi davlatlarda, jumladan, O'zbekistonda, bepul huquqiy yordam ko'rsatish dasturlari yetarli darajada rivojlanmagan.

4. Xalqaro va milliy huquqiy normalar uyg'unlashmasligi

Fuqaroligi bo'lmagan shaxslarning huquqlari xalqaro konvensiyalar bilan kafolatlangan bo'lsa-da, ko'pincha milliy qonunchilik bu normalarni to'liq aks ettirmaydi.

Sudlar xalqaro huquqiy normalarni qo'llashda yetarli tajribaga ega bo'lmasligi mumkin.

5. Sud-huquq tizimidagi byurokratik to'siqlar

Hujjatlarni to'ldirishdagi murakkabliklar: Fuqaroligi bo'lmagan shaxslar ko'pincha zarur hujjatlar yoki ma'lumotlarni to'liq shaklda taqdim eta olmaydilar.

Sud jarayonining cho'zilishi: Byurokratik to'siqlar va sud ishlarining kechikishi sud jarayonlarining uzoq davom etishiga sabab bo'lishi mumkin.

6. Ijtimoiy va iqtisodiy holatning zaifligi

Fuqaroligi bo'lmagan shaxslar odatda ijtimoiy jihatdan zaif qatlamga kiradi, ularning daromadi past va yashash sharoitlari og'ir bo'lishi mumkin. Bunday sharoitlar sud jarayonida o'z huquqlarini to'liq himoya qilish imkoniyatini yanada cheklaydi.

7. Sud amaliyotida yetarli tajribaga ega bo'lmashlik

Fuqaroligi bo'lmagan shaxslar bilan ishlashda ayrim advokatlar va sudyalarning yetarli bilim va tajribaga ega emaslar, bu esa jarayonning samaradorligini pasaytiradi.

Fuqaroligi bo'lmagan shaxslar ishtirokidagi sudlardagi muammolarni bartaraf etish uchun quyidagi takliflarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

1. Huquqiy maqomni aniqlash va hujjatlarni rasmiylashtirishni soddalashtirish

Fuqaroligi bo'lmagan shaxslarning maqomini aniqlash markazlarini tashkil etish: Ushbu markazlar hujjatsiz yoki huquqiy maqomi noaniq shaxslarning holatini aniqlab, ularga zarur yordam ko'rsatishi mumkin.

Hujjatlarni rasmiylashtirish jarayonini soddalashtirish: Fuqaroligi bo'lmagan shaxslar uchun minimal talablarni belgilash va byurokratik tartiblarni kamaytirish zarur.

2. Bepul huquqiy yordam tizimini rivojlantirish

Maxsus dasturlar joriy qilish: Fuqaroligi bo'lmagan shaxslar uchun bepul advokatlik xizmatlarini ta'minlaydigan ixtisoslashgan dasturlarni tashkil etish.

Huquqiy maslahat markazlarini kengaytirish: Ushbu markazlar fuqaroligi bo'lmagan shaxslarning huquqiy savodxonligini oshirishi va ularning huquqlarini himoya qilishga ko'maklashishi kerak.

3. Xalqaro va milliy qonunchilikni uyg'unlashtirish

Xalqaro konvensiyalarni milliy qonunchilikka to'liq integratsiya qilish: BMTning "Fuqaroligi bo'lmagan shaxslar maqomi to'g'risida"gi Konvensiyasi va boshqa xalqaro huquqiy me'yorlarni milliy qonunlarda to'liq aks ettirish.

Xalqaro tajribani o'rganish va tatbiq etish: Boshqa mamlakatlarning fuqaroligi bo'lmagan shaxslar huquqini himoya qilish bo'yicha muvaffaqiyatli amaliyotlarini o'rganib, ulardan foydalanish.

4. Sud jarayonlarida adolat va tenglikni ta'minlash

Sud-huquq tizimidagi diskriminatsiyaning oldini olish: Sudyalarning va advokatlarning fuqaroligi bo'lmagan shaxslar huquqlarini himoya qilish borasidagi mas'uliyatini oshirish.

5. Advokatlarning roli va malakasini oshirish

Maxsus o'quv dasturlarini joriy qilish: Advokatlar va huquqshunoslar uchun fuqaroligi bo'lmagan shaxslarning huquqiy himoyasi bo'yicha treninglar va seminarlar tashkil etish.

Advokatlarga moliyaviy ko'mak berish: Bepul huquqiy yordam ko'rsatadigan advokatlar uchun davlat tomonidan rag'batlantirish tizimini joriy etish

6. Sud-huquq tizimidagi texnik va ijtimoiy yordamni kengaytirish

Sud jarayonlarini soddalashtirish va tezlashtirish: Sud muhokamalarining ortiqcha cho'zilishining oldini olish uchun byurokratik to'siqlarni kamaytirish.

Ijtimoiy qo'llab-quvvatlash xizmatlarini joriy etish: Fuqaroligi bo'lmagan shaxslar uchun psixologik va ijtimoiy yordam dasturlarini tashkil etish.

7. Jamoatchilikni xabardor qilish va huquqiy savodxonlikni oshirish

Ma'lumot kampaniyalarini o'tkazish: Fuqaroligi bo'lmagan shaxslarning huquqlari va sud-huquqiy tizimda ularga taqdim etiladigan imkoniyatlar haqida jamoatchilikni xabardor qilish.

Ommaviy axborot vositalaridan foydalanish: Fuqaroligi bo'lmagan shaxslar uchun huquqiy yordam olish yo'llarini tushuntiruvchi ko'rsatuvlar va materiallarni ommaviy axborot vositalari orqali tarqatish.

8. Xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikni kuchaytirish

Moliyaviy va texnik yordam olish: Xalqaro tashkilotlardan moliyaviy va texnik ko'mak olish orqali bepul huquqiy yordam tizimini rivojlantirish.

Qo'shma loyihalar tashkil qilish: BMT, YXHT kabi tashkilotlar bilan hamkorlikda fuqaroligi bo'lmagan shaxslar huquqlarini himoya qilish bo'yicha maxsus loyihalarni amalga oshirish.

Mazkur takliflarni amalga oshirish fuqaroligi bo'lmagan shaxslarning huquqiy himoyasini ta'minlashga ko'maklashib, sud-huquq tizimining adolatli va samarali faoliyat yuritishini kuchaytiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi
2. BMTning "Fuqaroligi bo'lmagan shaxslarning maqomi to'g'risida"gi konvensiyasi (1954-yil).
3. BMTning "Apatridlikni kamaytirish to'g'risida"gi konvensiyasi (1961-yil).
4. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi (1948-yil).
5. Xalqaro Fuqarolik va Siyosiy Huquqlar Paktlari (1966-yil).
6. O'zbekiston Respublikasining "Fuqarolik to'g'risida"gi qonuni.
7. O'zbekiston Respublikasining "Advokatlik faoliyati to'g'risida"gi qonuni (1996-yil)
8. Weissbrodt, David, & Collins, Clay. The Human Rights of Stateless Persons. Fordham International Law Journal, 2006.